



Piesaki savu
gimenes ārstu

AKTUĀLI VECĀKIEM!
PUSAUDZIS SEV SIT,
SKRĀPĒ UN GRAIZA ROKAS



Veselīha

SEPTEMBRIS 2021

Liene Dambinā

PAR
SADŽIVOŠANU AR
SOCIĀLO TRAUKSMI
UN DZĪVESVEIDU
BEZ FANĀTISMA

NUMURA TĒMA

GĀZES VĒDERĀ

- Augļi un dārzeni jāēd ar mēru
- Kā var līdzēt zāļu tējas un medikamenti
- Kad nepieciešami izmeklējumi

PRET SĀPĪGĀM
MĒNEŠREIZĒM
AR MEDITĀCIJU



KARDIOLOGS
Andris Skride:

„ASINSSPIEDIENA
ZĀLES PALĪDZ
SAGLABĀT JAUNĪBU
UN VĪRIEŠIEM
POTENCI”

Pusmūžā klūt
par medīķi?
PIELAIKO
ĀRSTA PALĪGA
PROFESIJU

ALISE KUKAINE
Gadu pēc izstāšanās
NO PLAUSHU
TRANSPLANTĀCIJAS
gaidītāju saraksta

IZDEVNIČĪBA
DIENAS ZURNĀLI

ISSN 1407-804X
09
9 771407 804003

Cena: 2,79 EUR

LAIKS ATKAL MÁCÍTIES!

Pielai kojot ārsta palīga profesiju

LEGENDĀRI IR NOSTĀSTI PAR TO, CIK DAUDZ PŪLU UN GADU JĀUPURĒ STUDIJĀM, LAI KĻŪTU PAR ĀRSTU, TĀPĒC SAPROTAMS IR PRIEKŠSTATS, KA TO VAR CELT UN NEST TIKAI JAUNĪBĀ, BET IZRĀDĀS – ĪSTENOT SAPNI PAR DARBU MEDICĪNĀ VAR ARĪ CIENĪJAMĀ VECUMĀ, JA VIEN ESI GARĀ STIPRS, EMOCIONĀLI NOTURĪGS UN GATAVS MÁCĪTIES TRĪS GADUS, KĻŪSTOT PAR ĀRSTA PALĪGU.



Konsultē:
INĀRA UPMALE,
direktore RSU Sarkanā Krusta
medicīnas koledžā, mācību iestādē
ar vairāk nekā simt gadu pieredzi
veselības aprūpes izglītībā

TE VAR IZSKOLOTIES PAR ĀRSTA PALĪGU

- Rīgas Stradiņa universitātes Sarkanā krusta medicīnas koledža
- Rīgas Stradiņa universitātes Liepājas filiāle
- Daugavpils Universitātes aģentūra „Daugavpils Universitātes Daugavpils medicīnas koledža”
- Latvijas Universitātes aģentūra „Latvijas Universitātes Rīgas 1. medicīnas koledža”
- Latvijas Universitātes Paula Stradiņa medicīnas koledža
- Latvijas Universitātes Paula Stradiņa medicīnas koledžas Rēzeknes filiāle
- Latvijas Universitātes Rīgas Medicīnas koledža

Dažkārt arī cilvēks, kurš jau daudzus gadus strādājis pavisam citā, iespējams, pat ar medicīnu nesaistītā jomā, kādā brīdī sajūt vēlmi apmest kūleni karjerā, pārkvalificēties un iegūt jaunu profesiju. Kā būtu, ja no skolotāja, grāmatveža vai baņķiera (jebkuras citas profesijas) nolemtu kļūt par medīki? Cik tas ir reāli, ja laiks, kopš absolvējusi vidusskolu, ir sen, sen pagājis? Uz šiem jautājumiem atbildes palīdzēs rast RSU Sarkanā Krusta medicīnas koledžas direktore Ināra Upmale. Jāteic, tā kā šogad uzmanības centrā bija medīki baltos spectērpos, kas traucās palīgā ar kovidu saslimušajiem, arī interese par ārsta palīga profesiju šajā gadā esot gana liela.

1. AR KO ATŠĶIRAS ĀRSTA PALĪGA PROFESIJA NO ĀRSTA VAI MĀSAS DARBA?

„Visas šīs profesijas atšķiras ar savu kompetences līmeni. Ārsts vada ārstniecības procesu, savukārt ārsta palīgs piedalās ārstniecības procesā. Dažas funkcijas ārsta palīgs ir tiesīgs veikt līdzīgi kā ārsts, piemēram, slimību diagnosticēšanu, ārstēšanu, nodrošināt pacientam profilaktiskus pasākumus, sniegt neatliekamo medicīnisko palīdzību. Tāpat ārsta palīgam ir tiesības patstāvīgi izrakstīt pacientam medicīnas preperātus, tajā skaitā stipras iedarbības (izņemot kompensējamos medikamentus), kā arī konstatēt pacienta nāvi. Šķiet, zināmākais ārsta palīga darbības veids ir neatliekamajā medicīnā, bet jāatceras, ka ārsta palīgs un māsa nav dvīņu profesijas - katrai ir sava kompetences līmenis. Māsa nodarbojas ar pacientu aprūpi, bet ārsta palīgs piedalās ārstēšanas procesā.”

2. KĀ LAI ZINU, VAI ŠĪ PROFESIJA MAN BŪS PIEMĒROTA, JA LĪDZ ŠIM NEESMU BIJIS SAISTĪTS AR MEDICĪNU?

„Tas ir iespējams, un šobrīd apmēram trešā daļa studentu patiešām ir cilvēki ar izglītību citā jomā, kuri kādā bīdī nonākuši pie secinājuma, ka vēlas kaut ko dzīvē mainīt. Katrā ziņā, lai mācītos medicīnu, jābūt iekšējai pārliecībai, ka vēlies palīdzēt cilvēkiem. Ja šādas pārliecības nav, lēmums būtu nopietni jāapsver. Var izrādīties, ka ārsta palīga profesija nebūt nav pareizā izvēle tiem, kuriem vienīgā motivācija ir vēlme labi izskatīties baltā halātā ar stetoskopu kaklā.

Šobrīd ļoti aktuāls ir arī mūžizglītības ceļš, sen pagājuši tie laiki, kad cilvēks līdz pat pensijas vecumam strādāja profesiju, ko vienreiz bija apguvis. Tāpēc ir labi, ka šādā dinamiskā laikā varam piedāvāt arī iespēju jebkurā vecumā nākt studēt medicīnu. Kā zināms, veselības aprūpē darba roku trūkst.”

3. KĀDAS IR PRASĪBAS, LAI IESTĀOTOS UN STUDĒTU PAR ĀRSTA PALĪGU?

„Galvenā prasība ir dokuments, kas apliecinā, ka es ieguvis vidējo izglītību. Tālāk konkursa kārtībā pēc centralizēto eksāmenu atzīmju rezultātiem tiek uzņemti labākie. Iestājpārbaudījumi nav jākārto. Piemēram, mūsu koledžā šogad uz vienu vietu šajā studiju programmā bija trīs cilvēki. Tas ir salīdzinoši daudz, un visdrīzāk palīdzinātā interese saistīta ar to, ka pēdējā

pusotra gada laikā pandēmijas apstāklos ārsta palīga profesija ir bijusi sabiedrības uzmanības centrā.”

4. VAI, STUDĒJOT PAR ĀRSTA PALĪGU, MĀCĪBAS VAREŠU APIENOT AR SAVU PAMATDARBU?

„Medicīnas studijas ir pilna laika klātienes studijas. Visi, kas vēlas paralēli studijām strādāt, šādas iespējas atrod vai nu, strādājot vakaros, vai brīvdienās, bet jārēķinās, ka nedēļas aktīvākā un lielākā daļa būs jāvelta mācībām. Medicīnā studijas nav vieglas, bet – vai kāds no mums vēlētos nonākt pie speciālista, kurš virspusēji pa roku galam būtu apguvis savu profesiju? Būs jāmācās anatomija, fizioloģija, arī farmakoloģija, psihiatrija, pediatrija, ģenētika, bioloģija, latīņu valoda utt.”

5. KĀDĀM ĪPAŠĪBĀM JĀPIEĀMIT, LAI ĀRSTA PALĪGA PROFESIJA BŪTU PIEMĒROTA?

„Jābūt drosmei, ja cilvēks plāno strādāt neatliekamajā medicīnā. Nepieciešama arī želsirdība, pacietība. Protams, arī vēlmei vienmēr apgūt ko jaunu, turpināt mācīties, apgūt jaunas prasmes, papildināt esošās iemanas. Tā kā medicīna ir pierādījumos balstīta un to, ko nevarēja izārstēt vakar, varēs izārstēt rīt, visi medīki savas zināšanas nemītīgi papildina. Turpināt mācīties ir arī oficiāla prasība, jo gan ārstiem, gan māsām, gan ārsta palīgiem ik pēc pieciem gadiem jāatjauno reģistra dati, bet, lai to izdarītu, šajā laikā periodā jāsaņem apliecinājums tam, ka esi mācīties un papildinājis zināšanas.”

6. VAI ĀRSTA PALĪGAM BŪS VIEGLI ATRAST DARBU?

„Lielākā daļa studentu kā medicīnas asistenti sāk strādāt jau otrajā studiju gadā un šajās darba vietās paliek arī pēc studijām, turpina darbu nu jau kā ārsta palīgi. Jāteic, ka visi ārsta palīgi pēc studijām ieiegūst darba vietas. Konceptuālajos zīojumos par veselības aprūpes sistēmu norādīts, ka jau 2022. gadā mūsu valstī trūks 312 speciālistu ar ārsta palīga kvalifikāciju. Tātad visas medicīnas koledžas kopā ar saviem absolventiem viena gada laikā šo iztrūkumu nosēgt nespēs – darbs ārsta palīgiem ir garantēts. Nekādas tehnoloģijas nespēs aizvietot šo specialitāti, jo neatliekamās medicīniskās palīdzības brigādē robots nekad nestrādās. Arī absolventu monitorings, ko veic Izglītības un zinātnes ministrija, rāda, ka medicīnas koledžu absolventi ir visnodarbinātākie, salīdzinot ar citu studiju virzienu absolventiem.”

7. CIK DAUDZI TOMĒR NEIZTUR MĀCĪBU PROCESU, PĀRDOMĀ UN STUDIJAS NETURPINA?

„Parasti pirmais semestris ir tas periods, pēc kura vērojams studentu atbirums. Katru gadu šis skaitlis ir mainīgs, bet vidēji 5-15% studentu neturpina studijas. Protams, mācības ir diezgan grūtas, tāpēc nevajadzētu lolot ilūzijas, ka šeit notiek viegli kursi, kurus var arī neapmeklēt, ja ļoti negribas. Trīs gadius ir intensīvi jāmācās, bet iemesli tam, kādēļ daudzi studijas neturpina, ir nevis tas, ka grūti tikt galā ar mācībām, bet gan dažādi sociālie faktori, kas studentus pamudina no studijām aiziet. Kaut arī ir iespēja saņemt stipendiju, par labiem mācību rezultātiem pat var saņemt arī paugstīnāto stipendiju, tomēr reizēm ar to nepietiek. Jārēķinās, ka mācību procesā kaut kas to mēr tiek pazaudēts – uzmanība, kas tiek veltīta ģimenei, vai arī ienākumi. Tiem, kam ir emocionāls un arī materiāls atbalsts ģimenē, studēt medicīnu noteikti ir vieglāk, bet jāatzīst, ka šajā ziņā visvairāk motivēti ir tie cilvēki, kuriem jau ir tā saucamā dzīves pieredze. Šie studenti pēc pirmā semestra veido mazāko atbiruma daļu.”

Kas ir ārsta palīgs?

Vēsturiski šīs profesijas pārstāvju dēvēja par feldseriem. Ārsta palīgs var patstāvīgi sniegt neatliekamo medicīnisko palīdzību, konstatēt pacienta nāvi, noteikt diagnozi, ārstēšanu, izrakstīt medikamentus, nodrošināt nepārtrauktu medicīnisko palīdzību un profilaksi pacientiem.

KUR VAR STRĀDĀT? Ģimenes ārstu praktiķi, traumpunktos, slimnīcu uzņemšanas nodalās, neatliekamajā medicīnā. Ja pēc pamatstudijām vēl vienu gadu studē specializācijas programmā, tas dod tiesības iegūt brigādes vadītāja posteni.

VIDĒJAIS ATALGOJUMS. Valsts ieņemušu dienesta informatīvajos pārskatos ārsta palīga alga ir sākot no 600 līdz 1600 euro.

CIK ILGI JĀMĀCĀS? Trīs gadius, iegūstot 1. līmena augstāko profesionālo izglītību, bet, ja vēlas iegūt kādu papildu specializāciju (neatliekamās medicīnas ārsta palīgs, ambulatorā dienesta ārsta palīgs), studijas jāturpina vēl vismaz vienu gadu.

CIK MAKĀ STUDIJAS? Lielākoties visās mācību iestādēs ir iespēja pretendēt uz valsts apmaksātām studijām, bet, studējot par maksu, gadā jārēķinās ar 1400-1500 euro.

No pašu pieredzes



NO BŪVGALDΝIEKA PAR MEDIKI

EDGARS SĪMANIS

Strādā par neatliekamās medicīnas ārsta palīgu NMPD Rīgas reģionālajā centrā, ir sertificēts pirmās palīdzības pasniedzējs, māca citiem, kā rikoties ārkartas situācijās, nesen iestājies arī zemessardzē:

„Parasti medicīnu studēt izvēlas vai nu tie, kuriem tas ir aicinājums, vai arī tie, kuri paši vai viņu tuvinieki kādreiz saskārušies ar veselības problēmām. Manā gadījumā nebija neviens no šiem variantiem – es biju vienkārši aktīvs jaunietis, kurš gāja uz priekšu, izvēlējos sākotnēji apgūt būvgaldnieka profesiju. Strādāju šajā profesijā

«VARĒTU DOMĀT, KA MEDICĪNA UN GALDNIECĪBA IR ĽOTI ATŠĶIRĪGAS JOMAS, TOMĒR INSTRUMENTI IR ABĀS. TIESA, STRĀDĀJOT TEHNISKĀ PROFESIJĀ, VIENMĒR IR PADARĪTA DARBA SAJŪTA, KAS NE VIENMĒR IR MEDICĪNĀ.»

IETEIKUMS TEV.

JA VĒLIES SĀKT STUDĒT:

„Biju tipisks students ar ielaistiem parādiem, nekad neesmu bijis izcilnieks, bet šodien varu atzīt, ka tad, ja ievēro mācību plānu, pieturas pie sastādītā grafika un neizkrīt no laika rāmja, ar studijām ikviens var tikt galā. Man gadījās pēc pirmā kursa studijas pārtraukt, jo sāku strādāt, bet nākamajā gadā atgriezos pie mācībām nu jau ar daudz skaidrāku sapratni par saviem studenta pienākumiem un to, kas darāms, lai iesākto novestu līdz galam. Otrajā piegājienā viss likās daudz vieglāk.”

par sanitāru, gan būvmateriālu veikaliā. Varētu domāt, ka medicīna un galdniecība ir divas ļoti atšķirīgas jomas, tomēr instrumenti ir abās profesijās. Tikai strādājot tehniskā profesijā, vienmēr ir padarīta darba sajūta, redzami darba rezultāti, darba augļi, kas ne vienmēr ir medicīnā: nostrādā dežūru, un nākamajā dežūrā, iespējams, atkal jādodas pie tā paša pacienta un jārisina tās pasašas problēmas. Tādēļ vēlāk, kad manā ģimenē ienāca bērni, sāku meklēt blakus nodarbes ārpus medicīnas, kas nestu darba augļus arī burtiskā nozīmē, piemēram, iekopu savu dārzu, stādīju, audzēju, izbaudīju pirmo ražu. Tagad papildus strādāju Latvijas Sarkanā Krusta organizācijā. Esmu strādājis arī RSU Sarkanā Krusta medicīnas koledžā par pasniedzēju, uzrunājot jauniešus, kas vēlas sākt studēt medicīnu, stāstu, ka šī patiesībā ir ļoti plaša nozare. Pat ārsta palīgam ir tik daudz dažādu darba iespēju – var strādāt gan neatliekamajā medicīnā, gan ambulatorajā, var turpināt mācīties, iegūt papildu sertifikātus un klūt, piemēram, par zobu higiēnistu.”

arī ārzemēs, tomēr sirdī jutu, ka vēlos kaut ko vairāk. Toreiz mamma teica – ja turpināšu studēt, viņa uzņemas sponsorēt manus sadzīves izdevumus, bet bija jāatrod tāda skola, kurā varētu ie-gūt valsts apmaksātu izglītību. Tā sāku mācīties par ārsta palīgu, un jau pirmajā kursā uzsāku arī darba gaitas, vienlaikus strādājot gan Rīgas 1. slimnīcā



TAS BIJA SOLIS UZ AUGŠU KARJERĀ

ZIGRĪDA VĀRSBERGA

Strādā par māsu Jēkabpils reģionālajā slimnīcā un arī NMPD par ārsta palīgu:

„Ļoti sen biju izskolojusies par feldšeri, bet dzīve iegrozījās tā, ka daudzus gadus strādāju slimnīcas nodalā

par māsu. Vienā jaukā brīdī pārdomāju un aizgāju vēlreiz mācīties – nu jau par ārsta palīgu, un šobrīd šajā profesijā arī strādāju. Manā gadījumā var teikt, ka, no māsas pārkvalificējoties par ārsta palīgu, tas bija solis uz augšu karjerā, lai gan vēl aizvien turpinu parālēli darbam NMPD strādāt arī par māsu. Ja es kā māsa nodalā strādāju ārsta uzraudzībā un ārsts ir tas, kurš dod ieteikumus, kādas manipulācijas pacientam būtu jāizdara, tad man kā ārsta palīgam savā darbā ir jādomā patstāvīgi, jābūt gana zinošai, arī drošai, tāpēc turpinu visu laiku mācīties, apgūt ko jaunu. Tiem, kuri vēl tikai apsver domu par studijām, lai klūtu par ārsta palīgu, ie-saku apdomāt kārtīgi savu emocionālo

stāvokli – vai esi gana stiprs un gatavs redzēt arī šausminosus skatus, jo ne vienmēr viss ir tikai mierīgi un skaisti? Jābūt gatavam redzēt, ka cilvēki dzīvo dažādos apstākļos, jārēkinās, ka nākas pieredzēt arī nāvi, tai skaitā bērnu aiziešanu.”

IETEIKUMS TEV.

JA VĒLIES ŠO PROFESIJU:

„Rēķinies, ka mācības turpināsies arī pētam, kad ārsta palīga sertifikāts jau būs kabatā. Būs jāapmeklē kursi, jāapgūst jaunas zināšanas, jo vēl aizvien ienāk jaunas tehnoloģijas, parādās jaunas sa slimšanas, un ārsta palīgam ir jāiet līdz laikam, jābūt zinošam par visu jauno.”



IZGLĪTĪBA MEDICĪNĀ BŪS DROŠĪBAS SPILVENS NĀKOTNEI

ARTA REINHOLDA

Šogad viņa būs jau 2. kura studente programmā „Ārstniecība” ar iegūstamo kvalifikāciju „Ārsta palīgs”, ir trīs bērnu māmiņa, vada savu uzņēmumu un paralēli studē arī jurisprudenci:

„Sākoties pandēmijai, sapratu, ka lie-lākoties visiem dzīve turpmāk noritēs četrās sienās mājās, tāpēc, izmanto-jot izdevību, nolēmu šajā laikā uzsākt klātienes studijas. Tobrīd jau attālināti mācījos Maskavā kādā skolā par ra-žošanas menedžeri, kad ģimenes sa-skārāmies ar smagu situāciju, kas liķa pašiem praktiski iedzījināties gan medicīnas tiesībās, gan jurisprudencē, gan medicīnā kā tādā. Protams, tas nebija vienīgais iemesls – tā kā esmu trīs bērnu mamma, labi zinu, ka manas zināšanas medicīnā arī ģimenes vaja-dzībām vienmēr noderēs. Iegūtā izglī-tība man nākotnē sniegs drošības spil-venu, jo medicīnas darbiniekam darbs būs garantēts vienmēr. Nedomāju, ka varētu strādāt neatliekamajā medi-cīnā, bet pieļauju, ka es būtu lielisks

ambulatorā ārsta palīgs. Paralēli mācī-bām šajā laikā esmu izveidojuši arī savu uzņēmumu, kas attālināti sniedz logo-pēdījas pakalpojumus. Protams, saīdzī-not ar visām šīm slodzēm, medicīnas studijas tomēr ir visgrūtākās un laikietil-pīgākās, bet tās liek sevi disciplinēt. Sa-vukārt, ja sevi disciplinē vienā jomā, arī pārējās jomas ir tikai ieguvējas.”

IETEIKUMS TEV, JA VĒLIES STUDĒT MEDICĪNU:

„Noteikt mērķus un pēc tiem tiek-ties. Arī man ir bijuši periodi, kad vēlējos tik daudz ko īstenot, bet bija grūti novest lietas līdz galam. Tem-peramentam gan jābūt piemērotam, jo medicīnas studijas nozīmē nemī-tīgu cīņu pašam ar sevi.”



50. JUBILEJĀ SEV UZDĀVINĀJU JAUNU PROFESIJU

ANDIS FELDMANIS

Strādā NMPD brigāžu atbalsta centrā „Ilmanta” par ārsta palīgu:

„Interese par medicīnu radās jau vi-dusskolā, tāpēc skolas laikā sāku strā-dāt par sanitāru slimnīcā. Diemžēl ie-stāties Medicīnas institūtā neizdevās, jo neizturēju konkursu. Tam sekoja dienests armijā padomju spēkos, kur divus gadus nodienēju kā feldšeris. Pēc armijas vēlreiz mēģināju iestāties Medicīnas institūtā, bet atkal nedaudz aiz-petrūka, paliku aiz svītras, tāpēc aiz-gāju mācīties uz Rīgas 2. medicīnas skolu, tagadējo Latvijas Universitā-tes Paula Stradiņa medicīnas kole-žu, vienlaikus turpinot strādāt arī par

„JAU SEŠUS GADUS STRĀDĀJU NEATLIEKAMAJĀ MEDICĪNĀ, UN NAV BIJUSI NEVIENA TĀDA DIENA, KAD NO RĪTA PAMOSTOS AR DOMU, KA NEGRIBU IET UZ DARBU.”

sanitāru Stradiņa slimnīcas kardioloģi-jas nodaļā. Taču tā kā tie bija 90. gadi, kad jaunus cilvēkus vilināja plašas ie-spējas nopelnīt, es medicīnas studijas pametu, jaunības maksimālismā ma-teriālā puse guva virsroku, tāpēc sāku studēt RISEBA uzņēmumu vadību, strādāju bankās, vēlāk sāku nodarbo-ties ar savu hobiju – autoremontu, bet pēc laika jutu, ka dzīvē atkal gribētu kādas pārmaiņas. Tā kā man bija visas nepieciešamās autovadītāja katego-rijas, nolēmu daļēji atgriezties medi-cīnā, tikai nu jau kā šoferis Neatlieka-mās medicīniskās palīdzības dienestā. Aizbraucot pirmajā izsaukumā, noti-ka liktenīgais lūzuma punkts, kad pēc 25 gadiem sirds atkal sažņaudzās, sa-pratu, ka neesmu dzīvē īstenojis savu sapni par medicīnu, bet tobriid man bi-ja jau 45 gadi. Sievas iedrošināts, ap-solīju, ka 50. jubilejā es sev uzdāvinā-šu NMPD ārsta palīga sertifikātu. To arī izdarīju un šodien varu teikt, ka bi-ja laiks, kad strādāju uzņēmumā, sa-nemot ļoti labu algu, bet piepildījumu nejutu. Taču nu jau sešus gadus esmu

NMPD ārsta palīgs, un man nav bijusi neviena tāda diena, kad no rīta pamos-to ar domu, ka negribu iet uz darbu.”

IETEIKUMS TEV, JA VĒLIES ŠO PROFESIJU:

„Pirmais mācību gads ir vissmagā-kais, bet pēc tam mācības kļūst intere-santas. Ja vēl nav pārliecības par to, vai šī profesija tev būs pie-mērota, iesaku pacensties izturēt līdz pirmajai praksei, kad beidzot būs iespēja strādāt ar pacientiem, nevis mācīties tikai grāmatās rakstī-tu teoriju. Tad kļūs skaidrs, vai šis darbs tev derēs. Kad diploms būs kabatā, tie, kam vairāk patīk mierīgi, prognozējami darba apstākļi, par ārsta palīgu var strādāt ģimenes ār-stu praksēs vai slimnīcu terapijas nodalās. Darbs neatliekamajā medi-cīnā sniedz adrenālinu, ātrumu un garantē to, ka nekad nebūs divu vie-nādu darba dienu. Jāspēj arī tikpat ātri pieņemt lēmumus, savalidit sa-vas emocijas, jābūt psiholoģiski no-turīgam stresa situācijās.”